

Вміщено біографи героїв „Небесної сотні“, Героїв України — учасників Антитерористичної операції та Операції об'єднаних сил, політ. та громад. діячів тощо. Триває упоряд. другої і третьої книг дод. тому.

Енциклопедія містить ст. „Наукове товариство імені Шевченка“ (автор О. Купчинський), „Енциклопедія українознавства“, „Записки Наукового товариства імені Шевченка“, „Жерела до історії України-Руси“, „Етнографічний збірник“, „Збірник Історично-філософської секції Наукового товариства імені Шевченка“, „Літературно-науковий вісник“, „Українська книга“, „Українсько-руський архів“, „Хроніка НТШ“, а також біографічні — істориків — д. чл. НТШ *О. Барвінського, І. Верхратського, Ф. Вовка, М. Возняка, В. Гнатюка, Ф. Колесси, В. Кубійовича, З. Кузеля, В. Левицького, Я. Падеха, Є.-Ю. Пеленського, І. Франка, В. Шухевича, В. Щурата та ін.*

Серед авторів енциклопедії — чл. НТШ *Л. Войтович, І. Гирич, А. Гречило, М. Ільницький, Я. Ісаєвич, М. Капраль, О. Купчинський, М. Литвин, М. Мудрий, Ф. Стеблій, А. Фелонюк, Б. Якимович та ін.*

Редактори й автори енциклопедії під час її укладання спиралися на укр. енциклопед. традицію, представлену, зокрема, „Радянською енциклопедією історії України“, а також ЕУ, підгот. НТШ Європи за ред. В. Кубійовича. Саме в ост. вид. вперше застосовано принцип поєднання словникових гасел із заг. статтями, який використано в ЕГУ. Авторами енциклопедії стали 1350 ос., більшість яких є працівниками гуманіт. установ НАН України.

ЕГУ вид. у Києві Ін-т історії України НАН України (вид-во „Наукова думка“) впродовж 10-ти рр. (2003—13), загально складається з 12-ти т.: 2003, т. 1: А—В, 688 с.; 2004, т. 2: Г—Д, 518 с.; 2005, т. 3: Е—Й, 672 с.; 2007, т. 4: Ка—Ком, 528 с.; 2009, т. 5: Кон—Кю, 560 с.; 2009, т. 6: Ла—Мі, 784 с.; 2010, т. 7: Мл—О, 728 с.; 2011, т. 8: Па—Прик, 520 с.; 2012, т. 9: Прил—С, 944 с.; 2013, т. 10: Т—Я, 784 с.; 2018, т. „Україна—Українці“, кн. 1, 608 с.; 2019, кн. 2, 842 с.; 2021, дод. т., кн. 1: А—Я, 773 с.). Голова ред. колегії — Валерій Смолій.

10 т. енциклопедії містять понад 11 тис. статей, бл. 8 тис. іл. і понад 500

карт заг. обсягом 6910 книжк. стор. енциклопед. формату (понад 1050 друк. арк.).

Літ.: Енциклопедія історії України. К., 2003—2013, т. 1—10 // [Електрон. ресурс]. Режим доступу: <http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?>; *Боряк Г., Папакін Г.* Відкриті енциклопедичні гуманітарні ресурси в Інтернеті: Сучасний стан і проблеми функціонування // Спеціальні історичні дисципліни. К., 2013, ч. 21, с. 73—89; *Смолій В., Боряк Г.* „Енциклопедія історії України“ та сучасна українська енциклопедистика // УІЖ (К.), 2014, № 4, с. 4—16; *їх же.* Сучасна історична енциклопедистика: здобутки і перспективи розвитку // Вісник НАН України. К., 2015, с. 44—60; *Луканська А.* Наступний том відзначеної Державною премією історичної енциклопедії вийде мізерним накладом // Голос України (К.), 2017, 17 трав., № 87, с. 8; Від редакційної колегії // Енциклопедія історії України. К., 2018, т. „Україна—Українці“, кн. 1, с. 5—7; *Сюндюков І.* Опис українського світу [Рец. на:] Енциклопедія історії України: Україна—Українці. Кн. 1 / НАН України. Інститут історії України. К.: „Наукова думка“, 2018, 608 с. // День (К.), 2019, 14 лют., № 27 // [Електрон. ресурс]. Режим доступу: <https://m.day.kyiv.ua/uk/article/istoriya-iyu/opys-ukrayinskogo-svitu>; Від редакційної колегії // Енциклопедія історії України. К., 2021, дод. т., кн. 1, с. 5—6.

Андрій Фелонюк

ЕНЦИКЛОПЕДІЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ (ЕСУ) — універсальне науково-довідкове вид. про Україну ХХ—ХХІ ст. Охоплює всі сфери життя України — від географ. положення, природи, історії, політ. устрою, економіки й промисловості, науки, культури, мист-ва, л-ри до спорту й молодіжної субкультури. Особливу увагу у вид. надано новим явищам — елементам громадян. сусп-ва, політ. партіям, громад. рухам, бізнесовим структурам, недерж. формам екон., культ. та ін. діяльності.

Ідея створення ЕСУ з'явилася ще тоді, коли працю над ЕУ-2 не було закінчено. Перед редакторами енциклопедії постало багато запитань з історії сучас. України без відповіді, оскільки робота над ЕУ-1 та ЕУ-2 тривала понад 40 р. ЕСУ задумано як ЕУ-3, її ініціатором став д. чл. НТШ Європи *Аркадій Жуковський*. Після відновлення Т-ва в Україні (1989) під час перебування ученого на поч. 1990-х рр. у Львові запропоновано НТШ підготувати ЕСУ у кількох томах. Консультації голови НТШ в Україні О. Романова з чл. Президії (виділу) Т-ва тривали майже рік, однак безрезультатно. На

пропозицію О. Романова та з погодженням А. Жуковського ініціативу передано АН України у Києві. В організуванні праці над ЕСУ вагому роль відіграли І. Дзюба, Я. Яцків, М. Жулинський та ін. А. Жуковський, завітавши в Україну в серед. 1990-х рр., запропонував зробити „невеличку енциклопедію на 3—4 томи як доповнення до *Енциклопедії українознавства*“, виданої в діаспорі в 1950—80-х рр. за ред. В. Кубійовича. На його думку, енциклопедія мала охопити період 1980—90-х рр., насамперед роки горбачовської перебудови та перші роки незалежності, й містити статті про всі новітні події та явища, інституції, наук. і мист. напрями, а також відомих людей України. На час оприлюднення ідеї про створення ЕУ-3 А. Жуковський належав до складу К-ту науки і культури для зв'язків з українцями за кордоном, до якого він і звернувся зі своєю пропозицією. Було заплановано видати ЕУ-3 до 80-річчя заснування НАН України (1998). Перший робочий зошит (літера „А“) й було підгот. до цієї дати. Але, як засвідчив досвід, доповнити видрукувані енциклопедії (вони — завершений, самодостатній продукт) неможливо. Звісно, нині, коли масового поширення набули онлайн-енциклопедії, практика коригування, доповнення статей стала не

варіанті, через низку причин вони трапляються, тому в енциклопедистиці раніше видавали доповнювальні томи. Після завершення проєкту ЕУ-2, А. Жуковський, який очолював НТШ в Європі та гол. редакцію ЕУ-2, розумів потребу видати дод. 11-й т. ЕУ-2, тому звернувся до НАНУ в особі голови К-ту науки і культури акад. Я. Яцкова з проханням допомогти його підготувати. Праця над цим томом започ. багатолітнє спілкування з А. Жуковським і втілювалася в низку спільних проєктів НТШ й НАНУ, найважливіший з яких — ЕСУ. З 1998 ЕСУ очолили як співголови редколегії І. Дзюба, А. Жуковський та О. Романів.

Здійснити доповнення та осучаснення ЕУ-2 здавалося порівняно простою роботою, однак практично це виявилось досить компліковано, оскільки А. Жуковський планував наповнити ЕУ-3 не лише новими статтями про події та нові реалії ост. років існування СРСР та перших років незалежної України, а й доповнити новою інформацією чимало статей, поданих у різних 10-ти т. ЕУ-2. Це створювало плутанину, бо ЕУ-2 творилася впродовж 37-ми р., статті на перші літери абетки написано в 1950-х рр., відтоді на момент започаткування ЕУ-3 минуло понад 45 р., тому доповнювати ці статті було складно.

Засновники і перші редактори Енциклопедії сучасної України.
Сидять зліва направо: А. Жуковський, О. Романів,
І. Дзюба; стоїть — М. Железняк. 26—29 серпня 1999 р.

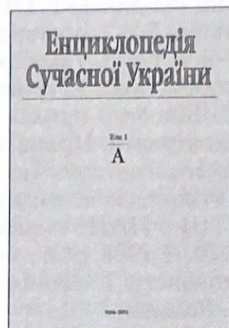
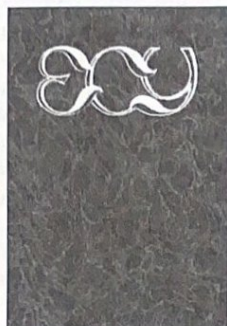
лише звичною, а й доконечною умовою їх успішного функціонування.

Попри старання укладачів уникнути прогалин, у друкованому чи в електрон.

Крім того, читач мав би мати комплект ЕУ-2, яку тоді лише почало перевид. НТШ у Львові. Виникла дискусія серед членів ініціативної групи, створ. у складі

ЕНЦИКЛОПЕДІЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

К-ту науки і культури, щодо статусу, структури та наповнення ЕУ-3. Працівники комітету здійснили підготовчу роботу укладання словника енциклопедії, розісла-

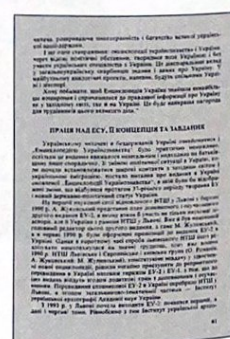
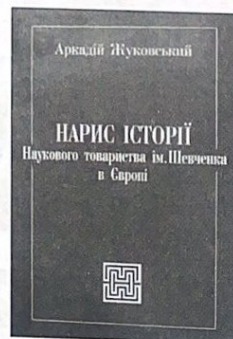
ли листи з анкетами та навіть замовили певну кількість статей. У процесі змінилася не лише назва, а й сама концепція видання. Остаточо від доповнюваного характеру ЕУ-3 відмовилися, коли почали отримувати відповіді на розіслані листи та анкети. Логіка зібраного мат-лу й те зацікавлення, яке виявила широка громадськість, підказували, що це має бути цілком самостійна оглядова енциклопедія зі своїм обсягом мат-лу, принципами його добору й інтерпретації. Її назва мала зазвучувати, що ця енциклопедія присвячена розвиткові незалежної Укр. держави. Для кращого розуміння сучас. процесів державотворення редакція вирішила вмістити певну кількість статей про організацію та осіб, котрі позитивно чи негативно впливали на події становлення сучас. України, з поперед. періодів, насамперед укр. державності 1917—20. Отож, на думку редколегії, межі укр. сучасності сягають принаймні початку минулого століття, тому ЕСУ має бути енциклопедією України ХХ ст. За всієї умовності будь-яких періодизацій, столітній часовий діапазон сприймається хронологічно й історіографічно як певна цілісність. Зрозуміло, що вмістити всю важливу інформацію за такий період у три томи нереально.

ЕСУ — унікальний проект, оскільки єдина в Україні енциклопедія, що охоплює усі сфери життєдіяльності всієї країни за понадстолітній період. З істор. погляду, ХХ ст. — надзвичайно цікавий і важливий період: це і час відновлення укр. державності 1918, і її втрата, й об'єднання укр. земель, і, нарешті, незалежність 1991 та становлення сучас. України як держави. Відновлення державності по-

кликало до життя низку нових інституцій, на політ. арені з'явилися нові партії, рухи, об'єднання. Прийшло нове покоління науковців, митців, політ. і громад. діячів, спортсменів тощо. Про все це редакція вирішила зібрати мат-ли, систематизувати й науково опрацювати їх. Такий значний часовий період, насичений знаковими подіями, цілком заслуговував на висвітлення в енциклопедії. Окрім того, частина того мат-лу, який уже представлено в ЕУ та УРЕ, потребувала доповнення, виправлення, об'єктивного висвітлення. Саме це й стало поштовхом до появи ідеї про створення ЕСУ, реалізовувати яку взялися науковці НАНУ, низки галузевих академій та закладів вищої освіти. Отже, ініціативна група вирішила творити цілком самостійну багатотомну енциклопедію, що всебічно й неупереджено подала б багатогранний образ України у ХХ—ХХІ ст. Ухвалено кілька постанов та розпоряджень Президії НАНУ, у яких проєкт ЕСУ трактовано як пріоритетний напрям діяльності Академії, а її установам рекомендовано долучити до наук. планів питання підготовки статей для ЕСУ.

Порівнюючи ЕСУ з поперед. укр. енциклопед. вид., варто наголосити на двох принципових чинниках — те, що бракує ідеологічних і партійних пріоритетів (особливо це стосується порівняння з УРЕ), і широті охоплення різних сфер буття в Україні. Друга особливість відрізняє ЕСУ як від УРЕ, так і від ЕУ, в якій до того ж нерівномірно представлено матеріал із різних регіонів України (центр. та сх. її частини гірше, порівняно із західними).

Під час обговорення концепції ЕСУ постало питання принципів добору „ге-

роїв“ статей. Енциклопедисти розрізняють формальні та неформальні критерії відбору, без наявності першого неможливо творити енциклопед. продукт, а дру-

гий не позбавлений суб'єктивності. Оскільки Гол. ред. колегія ухвалила рішення, що ЕСУ має базуватися на принципах об'єктивності, неупередженості та

всєбєчнєстї у висвітлєнні тєг чї тєг явищ, подїї, дїяльностї особї, тє критєрієм вїдбору для вміщєння ост. в рєєстр ЕСУ є її рєальний внесок у сфєру профєсїйної дїяльностї — науку, культуру, політику, спорт тощє. Рєдакції нє завждї лєгко оцінити наук. чї мист. дєробок прєтєндєнтів на залучєння до ЕСУ, у таких випадках вона спираєтьсє на думку авторитєтних консультантів, які знають досягнєння колєг і можуть об'єктивно поцінувати їхні профєсїйні здобутки. Формальних критєріїв нє можє ігнєрувати жодна енциклопєдія, алє елєментарна справєдливїсть і здоровий глузд підказують, щє вони нє мають бути абсолютними. Укладачі ЕСУ прагнуть належно оцінити внесок в укр. життє, у науку й культуру нє лишє тих, хто вжє отримав офіційнє визнаннє, а й молодих діячів та митців, які нинї визначають плідні новаторські тенденції, за якими — майбутнє. Гол. рєдакції сповїдує єдиний критєрій — правдиво прєдставити подїї, факти, організації, прєсєаналїї, бути якнайбільш об'єктивною.

Щодо наук. блоку в УРЕ, то в ньому переважають статті про чл.-кор. та д. чл. АН СРСР й АН УРСР, натомість інформація про сотні відомих науковців, що не мали цих звань, не потрапила на її сторінки. Відомо ж, що претендентами на зазначені звання є зазвичай 8—10 ос. з майже однаковими за наук. рівнем здобутками (відкриттями, новаторськими публікаціями тощо), однак членами Академії стають одиниці. Тому редколегія ЕСУ вирішила змінити принципи відбору науковців і подавати статті про всіх, хто має ступінь д-ра наук. Така настанова нібито повер-

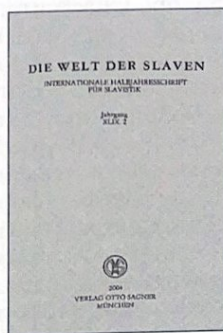
тала укладачів Енциклопедії до формального критерію, однак і давала змогу належно поцінувати внесок укр. вчених у вітчизняну й світ. науку. А формальний чинник нівелюється розміром статті, повнотою викладу інформації тощо.

Добрими аргументами на користь антропол. характеру ЕСУ було те, що донині в Україні є лише одне узагальнене вид. про науковців — „Учені вузів Української СРСР“ (К., 1968).

У більшій част. енциклопед. вид. статті-персоналії становлять третину обсягу. У передмові УРЕ так і зазначено: *прибл. третина заг. кількості статей — біограф. мат-ли*. В ЕСУ статті-персоналії становлять понад 70 % обсягу заг. кількості статей. Можливо, трохи переоцінюючи значення ЕСУ, Я. Ісаєвич у листі до редакції зазначив, що ЕСУ „на даному етапі заміняє і національний біографічний словник“.

Обидва критерії (формальний і неформальний) застосовує редакція під час відбору персоналій із мист. блоку, оскільки система відзнак, яка й досі є в Україні, не завжди адекватно оцінює реальний внесок митця в ту чи ін. сферу укр. культури. Такий підхід дає змогу потрапити на стор. ЕСУ насамперед особистостям, які завдяки своєму розуму, таланту й праці зробили реальний внесок у розвиток тієї чи ін. галузі. Декого з них через різні причини не було поціновано офіційно, а хтось і сам відмовився від офіційних почес. звань та участі в професійних спілках.

Початок будь-якої енциклопедії — це створення її словника, або реєстру, якому зазвичай передує вироблення та устален-

ня концепції. Оскільки ЕСУ охоплює не лише ХХ, а й ХХІ ст., то доводиться по-всючас доповнювати його не лише новими іменами, а й новими поняттями, наук.

напрямами, інституціями тощо. Чимало проблем виникає з „плинністю“ інформації, численними перейменуваннями, змінами у підпорядкуванні, формі власності,

М. Железняк

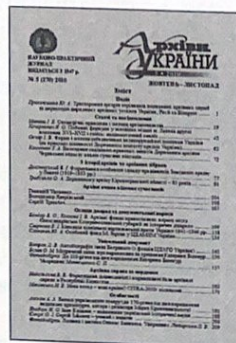
що притаманні сусп-ву з перехідною економікою. До цього додалися зміни в адміністративно-територіальному устрої України.

Замовлення статей та збір інформації — не менш важлива ланка для підготовки енциклопед. вид. В ЕСУ цю справу організовано так, як і в редакціях поперед. укр. енциклопедій.

Особливо першими роками праці над ЕСУ відчувався в наук. колективах брак інформації про своїх колег-попередників. У СРСР науковці, люди творчих професій досить часто змінювали місце проживання та праці, частина з них переїздила у великі наук. чи навч. центри, „викачку мізків і талантів“ із республік у центр Союзу (Москву чи Ленінград (нині — Санкт-Петербург) добре видно на долях талановитих людей, зокрема з України. Часто редакції доводиться здійснювати значну пошукову роботу для встановлення точних дат життя осіб, назв їхніх друк. праць тощо.

За часів незалежності з'явилося чимало таких вид., як „Хто є хто?“, що, безперечно, полегшує працю редакції, також видано низку довідників енциклопед. характеру, в яких представлено здобутки провідних науковців закладів вищої освіти України та академ. ін-тів. Історія створення довідникових вид. про університет, професорсько-викладацькі колективи сягає кін. XIX ст., коли було підготовлено й видано низку довідників про професуру Харків. ун-ту, Ун-ту св. Володимира в Києві тощо. Наприкін. 1920-х рр. АН СРСР опубл. довідник у 4-х част. „Наука и научные работники СССР“, що містив інформацію про всіх учених Рад. Союзу. Тривалий час він був чи не єдиним джерелом про науковців СРСР, зокрема й України. Окр. томи присвячено науковцям Москви та Ленінграда, інформацію про вчених України розкидано у двох ін. томах, однак це була перша систематизація відомостей (хоч і мінімальних) про науковців України. Навіть побіжне ознайомлення з

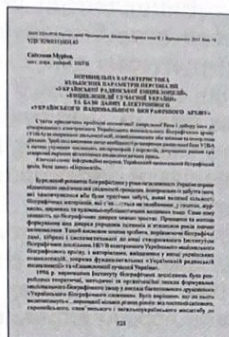
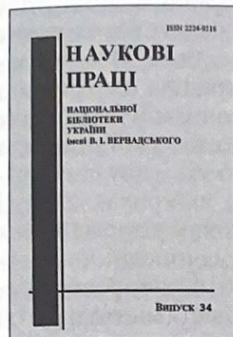
довідником дає підстави твердити, що відсоток українців серед наук. кадрів СРСР досить значний. Згадуваний довідник „Учені вузів Української СРСР“ містить розлогі статті про провідних науковців закладів вищої освіти України, зокрема про всіх зав. катедр, докторів наук. Чимало інформації про науковців України зібрано в довіднику „Кто есть кто в высшей школе“ в 5 т. (М., 1992). Нові сусп. відносини, що розвиваються в Україні від поч. 1990-х рр., зумовили не лише створення нових навч. закладів, а й породили конкурентну боротьбу за майб. студента. Сучас. вишам, на відміну від радянських, коли проблемою для багатьох були великі конкурси, довелося працювати над просуванням своїх послуг на ринку освіти. Не ост. аргументом для абітурієнта на користь вибору ним навч. закладу стала наук. база вишу, наявність відомих науковців серед професорсько-викладацького складу, традицій, наук. шкіл тощо. Керівництво багатьох вишів, розуміючи це, почало створювати іміджеві видання про історію й сучасність свого закладу. Як зазначили Б. Зіменковський, М. Іжегоцький та О. Луцик у передм. до своєї кн. „Професори Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького: 1874—2006“ (Львів, 2006), вид. „заініційоване кількома чинниками: 1) підготовкою багатотомного видання Енциклопедії Сучасної України, до якого, за задумом його упорядників, мали б увійти наукові біографії більшості провідних науковців Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького“. Отже, створення ЕСУ дало своєрідний поштовх для нау-

ковців багатьох закладів вищої освіти, установ нац. та галузевих академій у справі опрацювання та підготовки відповідних довідників. Сьогодні редакція ЕСУ

має доволі повний реєстр вітчизняних науковців рівня д-ра наук.

Мист. блок в ЕСУ представлено статтями про архітектуру, живопис, графіку,

скульптуру, кіно, театр, музику, етнографію, естраду, цирк, теле- та радіомист-во. За кількісними показниками, це найбільший тем. блок ЕСУ. Значний відсоток його статей — статті про види, жанри, стилі, течії та напрями в мист-ві, а також про найголовніші осередки, школи, творчі спілки, колективи, музеї та галереї; не минули й наук. та навч. заклади мист. спрямування. Однак найбільшу кількість становлять статті-персоналії, зокрема про митців діаспори. Більшу част. статей-персоналії підготували мистецтвознавці. Ці статті охоплюють оцінку творчого доробку, внеску особи в заг. скарбницю укр. чи світ. культури. Нині з редакцією співпрацює понад 100 авторів-мистецтвознавців. Інформацію про митців доповнюють світліни й фото однієї—двох робіт, одна з яких — на кольоровій вклейці. Одне з важливих питань, що виникло під час підготовки ЕСУ — обсяг статей-персоналії. Вони не можуть бути однаковими, адже внесок різних людей в ту чи ін. галузь науки чи культури, сусп. життя різниться.

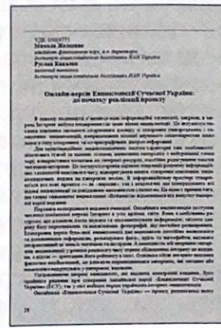
ЕСУ відкрила плеяду раніше замовчуваних особистостей або показала ті грані їхньої творчості, що мало висвітлювалися. Відомо, що про осіб, які зазнали репресій, в рад. енциклопедіях переважно не згадано. Напр., знаний мовознавець Всеволод Ганцов, який уже першими працями заявив про себе як науковець загальнослов'ян. масштабу, 27 р. перебував у засланні за сфабрикованою справою „Спілка визволення України“. Лише в 1950-х рр. вчений повернувся в Україну, однак його ім'я було викреслено з історії укр. мовознавства. Таких прикладів тисячі. І це не лише науковці, а й митці, пись-

менники, громад. й політ. діячі, яким не дала комуніст. влада зреалізувати талант, застосувати свої знання, ба більше — позбавила їх життя або перетворила його на страждання. Нині є сотні публікацій про цих людей, але коли редакція розпочинала працювати над ЕСУ, ці імена були маловідомі, їхній внесок в укр. науку, культуру, громад. життя ще потребував адекватної оцінки, але вона намагалася не пропустити жодної значної постаті з укр. наук., культ., госп., політ. життя.

У будь-якій енциклопедії, крім статей-персоналії, залежно від концепції видання є певна частина гасел, що присвячена поняттям, географ. об'єктам, адмін. од., установам, підприємствам, галузям промисловості та сільс. госп-ва, наук. напрямам, політ. та громад. рухам, засобам масової інформації тощо. В ЕСУ подано інформацію про всі області, міста, райони, селища міського типу, навіть про деякі села, що відіграли помітну роль в історії України.

У статтях про міста, окрім їхньої історії, вміщено відомості про промисловість, сільс. госп-во, наук. та навч. заклади, музеї, культові споруди, пам'ятки тощо. Мат-л, зібраний про нас. п. України, містить багато цікавої інформації, а іноді й маловідомі факти. На жаль, не всі знають (або мало знають) про унікальні природні об'єкти, пам'ятки архітектури, істор. споруди, експонати (ориг. полотна відомих художників, артефакти з археол. розкопок), що є не лише в центр., а й місцевих краєзн. музеях у різних регіонах нашої країни.

Значний відсоток статей в ЕСУ присвячено спортові та видатним укр. спортсменам. Критерієм відбору є досягнення:

перші три призиви місця на чемпіонатах Європи, світу, Олімпійських іграх. Подано також статті про найвідоміші укр. команди, спортивні т-ва, школи.

Специфіка ЕСУ і в її українозн. характері. Це, власне, універсальна українозн. енциклопедія, тому будь-яка заг. стаття має бути „прив'язана“ до України.

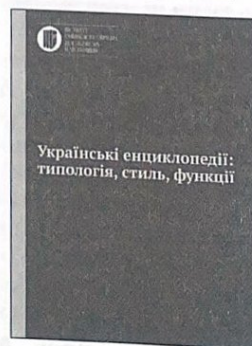

Напр., у ст. „Кібернетика“ лише коротко подано заг. інформацію про цей наук. напрям, історію його розвитку та найвідоміших науковців галузі, осн. ж частину статті присвячено розвитку кібернетики саме в Україні, дослідженням широкого кола проблем кібернетики укр. науковцями. Такий підхід застосовано у статтях про поняття, події та навіть країни. До статей про зарубіжні країни обов'язково вміщено відомості про українців, місця їх компактного проживання, їхні установи, організації, видання. З ЕСУ можна дізнатися чимало нового, напр., що в бразильському м-ку Антонія Олінто живе багато українців, а саме поселення внесено до туристичної карти країни — туристи приїжджають, аби в укр. церкві подивитися на вишиту коралами ікону Божої Матері. Або із ст. „Азара“ можна отримати докладну інформацію про це м-ко в Аргентині, що заснували українці (наші співвітчизники брали акт. участь у колонізації цієї країни). В ЕСУ подано статті не лише про відомих осіб укр. діаспори, а й про представників ін. націй з різних країн, які досліджували чи нині досліджують широке коло питань укр. історії, культури та сьогодення. Це й літературознавці, і перекладачі класиків укр. л-ри, зокрема Тараса Шевченка, й археологи, історики, етнографи, мовознавці, кінознавці, політологи тощо.

ЕСУ — ілюстрована. За незначним винятком, статті-персоналії містять світлинку, заг. статті, окрім фото, — схему, таблицю, а статті про області та райони — ще й карту. Іконограф. матеріал редакція трактує як продовження поданої в статті інформації. Кожний том містить кольорову вклейку (24—32 с.). Чимало

уваги укладачі ЕСУ присвячують питанням бібліограф. забезпечення статей. Кожна заг. стаття зазвичай містить пристатейну л-ру.

Енциклопедії створюють довго, для цього потрібна значна підготовча праця та ґрунтовна джерельна база. Певною мірою редакція ЕСУ працює паралельно над вид. ЕСУ та створенням її бази даних на електрон. носіях, що дає змогу швидко групувати інформацію за галузями, авторством, датами. Це відкриває широкі можливості для підготовки різноманітних галузевих, регіон. енциклопедій та словників. На її основі 2014 створено електрон. версію енциклопедії (містить статті видрукованих томів), що відкриває доступ до потужного джерела інформації про Україну ХХ—ХХІ ст. користувачам глобальної мережі інтернет у будь-якому кутку світу. Електрон. ЕСУ — це вихід на якісно новий рівень та підвищення ефективності видання через інтерактивну взаємодію не лише з авторами, а й з читачами, для яких важливий безпосередній діалог із редакцією. Нині сайт енциклопедії (<https://esu.com.ua>) в середньому відвідує прибіл. 5900 читачів на день. Найбільшу читацьку аудиторію становлять користувачі інтернету з України, США, Польщі, Німеччини, РФ (загалом зафіксовано відвідувачів сайту з понад 160 країн світу). Крім того, базу даних ЕСУ використано під час видання спільно з НБ України ім. В. І. Вернадського довідника „Наукові бібліотеки України“ (К., 2004), книжок „Імена України в космосі“ (Львів, 2003), „Жінки-вчені Києва“ (К., 2003). Уперше мат-ли ЕСУ використано 1997 під час видання редакцією ЕСУ разом із спів-

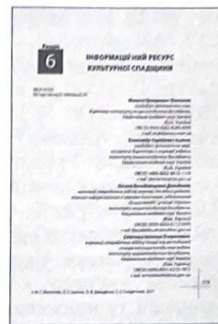
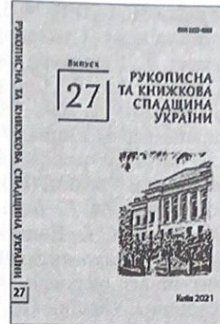

робіт. істориків, архів. управління МЗС України енциклопед. довідника „Дипломатія сучасної України“. Це було своєрідне опробування мат-лів для публікації в Енциклопедії. Статті, вміщені у довіднику, ввійшли (з певними змінами та доповненнями) до низки томів ЕСУ. Розд. „Дипломатія“ обрано для створення такого „пробного“ енциклопед. вид., оскільки цей напрям не

представлено в ЕУ-2. Окрім того, таке видання, на думку його укладачів, певною мірою мало б заповнити інформ. прогалину про тодішній стан дипломат. служби в Україні, бо не було на той час цілісного видання про осн. напрямки зовн. політики нашої держави та її дипломатів. Метод. розроблення та рекомендації ЕСУ щодо створення енциклопед. видань використано під час підготовки 3-томного „Тернопільського енциклопедичного словника“.

У складі ред. колегії ЕСУ були і є відомі в Україні та світі науковці, мистецтвознавці, громад. діячі. Серед них: В. Буркат, І. Гамкало, Є. Головаха, Д. Горбачов, Д. Гродзинський, І. Дзюба, А. Жуковський, Я. Ісаєвич, С. Кульчицький, В. Лісовий, Д. Макаренко, О. Маринич, М. Мельник, О. Мишанич, В. Наулко, О. Онищенко, Б. Патон, В. Пилипенко, Л. Пиріг, В. Походенко, О. Романів, І. Сергієнко, А. Шидловський, А. Шпак, Я. Яцків та ін. Тем. відділи ЕСУ очолюють визнані авторитети своєї галузі. До праці над статтями до ЕСУ залучено понад 3000 авторів, більшість з яких — дри та канд. наук. Зокрема, О. Астаф'єв, В. Борисенко, С. Брауде, Л. Брюховецька, О. Вацеба, В. Войтенко, І. Гамкало, Ю. Глеба, М. Голубець, В. Грабовський, С. Грабовський, Д. Гродзинський, Ю. Грот, Ю. Губський, В. Драга, А. Жуковський, М. Жулинський, Р. Зорівчак, М. Ільницький, Я. Ісаєвич, Н. Клименко, Л. Крушельницька, І. Лозовський, М. Мельник, В. Панченко, Б. Патон, В. Пилипенко, Л. Пиріг, Г. Півторак, В. Пожилова, М. Попович, Ю. Ранюк, О. Романів, М. Рябчук, Ю. Станішевський,

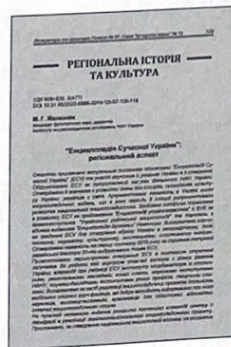
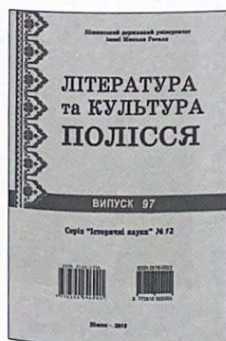
мойленко з Ніжина, Т. Сулятицький з Чернівців, В. Ханко з Полтави, Г. Зленко та Т. Басанець з Одеси, А. Подолинний з Вінниці, М. Костриця з Житомира, З. Зо-

рівчак, Ю. Бірюльов, Л. Зашкільняк, М. Литвин, К. Науменко з Львова, Л. Богданова, Л. Тверська з Дніпра, О. Єпіфанова з Луганська, Є. Мірошніченко з Миколаєва, В. Чирва із Сімферополя та багато ін. Саме завдяки їхньому ентузіазмові, допомозі, жертвності твориться ЕСУ. Багато статей для ЕСУ підгот. українцями з діаспори, окрім А. Жуковського, М. Мушинка, М. Неврлий, Л. Бабота, В. Грешлик (усі — Словачина). Від перших томів ЕСУ її автором були М. Васирик з Аргентини, О. Борушенко з Бразилії, Р. Сенькусь, А. Макух, Л. Жук та С. Ільницький (усі — з Канади). Писали також Л. Рудницький, Р. Сербин, В. Ревуцький (усі — США), С. Заброварний, Ю. Гаврилюк, О. Колянчук (усі — Польща), В. Чумаченко, В. Чорномаз, Ю. Барабаш, Т. Лебединська (усі — РФ). Багато статей з реліг. тематики підгот. А. Баб'як з Італії.

Завдання ЕСУ — побачити й інтерпретувати нове, що з'явилося й з'являється в житті укр. сусп-ва, додати його до багатющої, справді грандіозної картини реальної України в усіх аспектах, до того ж на рівні всіх регіонів, що особливо важливо з огляду на активізацію регіон. життя в Україні. Ця інформація зміцнює в її громадян надію та викликає почуття гордості за свою країну, а зацікавленим чужинцям подає об'єктивне уявлення про велич Укр. держави.

Літ.: Жуковський А. Передмова до одинадцятого тому // ЕУ. Словникова частина — доповнення [тому] 11. Paris; N. Y., 1995, с. 5—9; його ж. Нарис історії Наукового товариства ім. Шевченка в Європі. Львів; Париж, 2000, с. 61—66 та ін.; Свідзинський А. Енциклопедичні справи в Україні:

М. Стріха, М. Сулима, О. Федорук, Б. Фільц, В. Ханко, Ю. Шаповал. Багато з них є авторами від 1-го т. (а нині вже видано 22 томи ЕСУ), зокрема Г. Са-

досягнення і невдачі // Розбудова держави (К.), 2002, № 1—4, с. 30—43; *Horbatsch A.-H., Nevly M.* Encyklopedija sučasnoji Ukrajinu. T. 1: A. Kyjiv, 2001 // Die Welt der Slaven. Wiesbaden, 2004, Jg. XLIX, Heft 2, S. 393—95; *Железняк М.* Від ЕУ — до ЕСУ // Архіви України (К.), 2010, № 5, с. 259—64; його ж. „Енциклопедія Сучасної України”: регіональний аспект // Література та культура Полісся: зб. наук. праць. Вип. 97. Серія „Історичні науки” № 12. Ніжин, 2019, с. 109—18; *Железняк М., Кацалап Р.* Онлайн-версія Енциклопедії Сучасної України: до початку реалізації проекту // Енциклопедичний вісник України (К.), 2015, вип. 6—7, с. 7—22; *Железняк М. Г., Іщенко О. С., Давиденко О. В., Очеретянко С. І.* „Енциклопедія Сучасної України” як багатоаспектне книжкове джерело: контент-аналіз цитувань // Рукописна та книжкова спадщина України (К.), 2021, вип. 27, с. 319—32; *Муріна С.* Порівняльна характеристика кількісних параметрів персоналій „Української радянської енциклопедії”, „Енциклопедії сучасної України” та бази даних електронного „Українського національного біографічного архіву” // Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. К., 2012, вип. 34, с. 523—31; Українські електронні та паперові енциклопедичні видання: основні здобутки та перспективи: наук. збірник. К., 2015, 252 с.; Українські енциклопедії: типологія, стиль, функції / Відп. ред. *В. Яцив*. К., 2018, с. 60, 78—79, 81, 93 та ін.; Українська електронна енциклопедистика в соціогуманітарному вимірі / Відп. ред. *І. Дзюба*. К., 2021, 196 с.

Микола Железняк

ЕНЦИКЛОПЕДІЯ УКРАЇНОЗНАВСТВА (ЕУ, ЕУ-1, ЕУ-2, АЕУ) — багатотомне наук. і науково-довідкове видання. Складається із 3-х част.: 3-х т. тем. загальної (ЕУ-1), 11 т. словникової (ЕУ-2), а також англomовної енциклопедії українознавства (АЕУ). Перша названа 3-частинна енциклопедія — логічне продовження УЗЕ, опубл. у 3-х т. у Львові 1930—35 за ред. І. Раковського.

Ідея створення і публікації ЕУ з'явилася у зв'язку із суспільно-культ. потребами українців, що перебували за кордоном, насамперед „браком синтетичних праць із різних ділянок знань про Україну, підручників з українознавства”. Задумували працю як „1. довідник українознавства для двомільйонної спільноти українців та осіб українського походження, які живуть у різних країнах світу поза межами СРСР та його сателітів; 2. це мало бути джерело знань про Україну й український народ для чужинців [...]; 3. і, можливо, найважливіше, „Енциклопедія українознавства” мала бути джерелом

правдивих інформацій про минуле й сучасне України для українців на рідних землях, де часто промовчувалося або фальшувалося те, що становить суть українства”.

ЕУ об'єднує три видання:

1. Енциклопедія українознавства (ЕУ-1) — предметна (загально-предметна) енциклопедія — своєрідний підручник з українознавства. В історіографії трактована як перша частина Енциклопедії українознавства. Складається із трьох томів, які містять 20 розд.: 1. Загальні відомості про мету та зміст видання; 2. Фізична географія; 3. Людність; 4. Етнографія; 5. Мова; 6. Археографія, історія; 7. Церква; 8. Право; 9. Культура; 10. Література; 11. Просторове мистецтво; 12. Театр, музика, танок; 13. Кіно, фото, радіо; 14. Наука, освіта, виховання; 15. Видавництво, преса; 16. Бібліотеки, архіви, музеї; 17. Народне господарство; 18. Суспільство; 19. Народне здоров'я, фізична культура; 20. Військо.

Працю над написанням ЕУ-1 розпочато у Мюнхені (Німеччина) 1948, закінчено у черв. 1952 в Сарселі (Франція). Спершу було заплановано два томи, надруковано — три: Мюнхен; Н.-Й., 1949, т. 1, 368 с.; т. 2, 369—800 с.; т. 3, 801—1230 с. Гол. ред. вид.: В. Кубійович, З. Кузеля. Перевид.: Інститут української археографії. К., 1995.

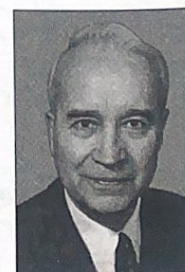
2. Енциклопедія українознавства (ЕУ-2) — словникова (гаслова) енциклопедія. Видання трактовано в історіографії як другу частину ЕУ. Вона доповнює і розширює, уточнює і поглиблює зміст першої частини праці ЕУ-1. Словникова частина ЕУ ви-

З. Кузеля

В. Кубійович

А. Жуковський